

Técsy Mariann

A helyzethez kötött mondatok
szemantikája a mai francia nyelvben

0. Ez a dolgozat négy részből áll. Az első részben a helyzethez kötött mondatok fogalmát próbálom megvilágítani, illetve amennyire ez lehetséges, körülírni. A második részben a helyzethez kötött mondatok tipologizálásáról lesz szó. Ezután az ilyen mondatok parafrázálási lehetőségeit veszem sorra, végül pedig olyan szemantikai problémákat tárgyalok - a szinonímia és homonímia jelenségeivel kapcsolatban -, amelyeket a helyzethez kötött mondatok tanulmányozása vet fel. A dolgozatban nem foglalkozom részletesen azokkal a speciális kérdésekkel, amelyeket a helyzethez kötött mondatok fordításával kapcsolatos kutatásoknak kell megválaszolniuk.

Munkám során mindenekelőtt FÓNAGY IVÁN kutatásaira támaszkodtam, aki több cikket és tanulmányt (1970, 1976, 1978), majd - mintegy ezek szintéziseként - önálló kötetet szentelt e témának. A helyzethez kötött mondatok más szerzők érdeklődését is felkeltették: nagyon tanuságosak OSWALD DUCROT szemiotikai--nyelvfilozófiai fejtegetései a Je trouve que, a décidément, az eh bien, a d'ailleurs stb. nyelvi sztereotípákkal kapcsolatban (1980), valamint ALI BOUACHA kutatásai a tanítás során a pedagógusok által leggyakrabban használt nyelvi klisékről, a különböző "üresjáratok" szerepéről a tanítás folyamatában (1981).

1.1. Azok, akik idegen nyelveket tanulnak, saját tapasztalatukból tudják, hogy a nyelvtani szabályok és a szókészlet viszonylag jó ismerete ellenére sem tudnak bizonyos beszédhelyzetekben verbálisan úgy reagálni, mint azok, akiknek a

kérdéses nyelv az anyanyelvük. Ilyen helyzetek lehetnek például a telefonálás, találkozás, elválás, a különböző üdvözlések, udvariassági klisék, nyelvi sztereotípiák, valamint ezek írásos változata, mint például az újsághirdetések, név- és születésnap üdvözlőlapok, falragaszok, feliratok vagy a bevezető, záró formulák egy levélben.¹ Mivel az ilyen mondatok mindig valamilyen, viszonylag jól meghatározható beszédshituációhoz köthetők, ezért az ilyen mondatokat helyzethez kötött mondatoknak, franciául - FÓNAGY IVÁN elnevezését követve - énoncés-liés-nek hívjuk.² Ha valaki tehát tudja az adott nyelvet, ismeri a kódot, a langue-ot, az nem feltétlenül ismeri a helyzetmondatokat, ezért ezeket is meg kell tanulnia. Az ilyen mondatok pontos megértéséhez elengedhetetlen a megnyilatkozás körülményeinek ismerete, hiszen a mondat innen nyeri a tulajdonképpeni jelentését, nem pedig a kódból.

1.2. A helyzethez kötött mondatok vizsgálatára irányuló kutatások a nyelvészetben belül még viszonylag újnak mondhatók. Az elméleti nyelvészet (linguistique "pure") jelentéssel foglalkozó területe a kód, a langue szintjén elsősorban az ún. szemantikai jelentés természetének feltárását vette célba. Az utóbbi időkben megélnékült parole-nyelvészet egyik legérdekesebb területe a helyzethez kötött mondatok, a különböző nyelvi klisék, sztereotip beszédfordulatok, sőt a sértések vizsgálata (vö. RUWET 1982); az ilyen irányú kutatások talán közelebb vihetnek minket az ún. pragmatikai vagy "szituációs" jelentés természetének megismeréséhez.

2.1. A nyelv használatában egyszerre, egyidejűleg jut kifejezésre a nyelv újító, kreatív jellege és a sztereotípiá. (Az elméleti nyelvészet inkább az előbbi, míg a parole-nyelvészet inkább az utóbbi meglétére helyezte a hangsúlyt.) Dolgozatomban nem az újításokkal, hanem a sztereotípiával foglalkozom, pontosabban azzal a problémával, hogy a tipikus szituáció és a hozzá kapcsolódó tipikus mondat, nyelvi klisé milyen szemantikai kapcsolatban állnak egymással.³

2.2. A helyzethez kötött mondatok megkülönböztetése az adott nyelv többi mondataitól azért fontos, mert ha a hallgató nem helyzethez kötött mondatként "dekódolja" az elhangzott

mondatot, akkor az kommunikációs "zavart" idézhet elő, s nemegyszer komikus félreértésekhez vezethet (vö.: FÓNAGY, 1978. 75-75; 1982. 7-28).

2.3. A helyzethez kötött mondatokat két dolog különbözteti meg a teljes értékű homonim megnyilatkozásoktól, tehát az adott nyelv többi mondatától: (1) A helyzethez kötött mondatok mindig valamilyen konkrét szituációban hangzanak el; (2) a helyzethez kötött mondatoknak tulajdonképpen csak funkciójuk van és sokszor egyáltalán nincs szemantikai jelentésük, szélsőséges esetben magát a helyzetet "jelentik". Nem nehéz belátnunk, hogy egy adott helyzetben jóval kevesebb mondatnak van számottevő valószínűsége, mint amennyi a helyzetnek értelemszerűen megfelelő pragmatikus mondatok száma. Minél gyakoribb, "tipikusabb" a helyzet, annál kisebb ez a szám. Másfelől minél gyakrabban lép fel az adott helyzetben a mondat, annál szorosabban kapcsolódik a helyzethez. Jó példa erre a csapóajtók "tolni" - "húzni", fr. pousser - tirer, or. ot sibja - k sibje felirata. Ezek a feliratok ugyanarra a szituációra más-más nyelvi jellel, más-másféleképpen utalnak, így szituációs jelentésük, funkciójuk megegyezik.

3.1. A továbbiakban a helyzethez kötött mondatok tipologizálását kíséreltem meg, aszerint próbálva besorolni az egyes típusokba őket, amint egyre messzebb kerülnek a szemantikai jelentéstől, és egyre inkább pragmatikai jeleket vesznek fel.

3.2. Az első csoportba azok az esetek tartoznak, amelyekben a mondat szemantikai és szituációs jelentésének még van köze egymáshoz. Ilyen például a francia Ne quittez pas! felszólítás, amelynek a magyar megfelelője a Ne tegye le! Ezen a példán keresztül jól szemléltethető a nyelv néhány olyan sajátossága, amelyek a helyzethez kötött mondatokból vezethetők le. Az ilyen típusú mondatok szerkezete a langue/kód szintjén különböző problémákat vet fel. A quitter a franciában tárgyas ige, ebben a mondatban mégis tárgya.⁴ Ez a mondat telefonáláskor hangzik el, és csak telefonálásnál használatos. Az ebbe a típusba sorolható mondatok esetében megállapíthatjuk: ha a szemantikai jelentést ismerjük, abból következtetni tudunk a szituációs jelentésre s magára a szituációra is.

3.3. A második csoportba az olyan mondatok sorolhatók, amelyek esetében még van ugyan a mondatnak szemantikai jelentése, de ennél jóval erőteljesebben érezhető a szituációs jelentése. A legjobb példa erre az On y va? típusú mondat, melynek a magyar megfelelője kb. "Készen vagy?", "Mehetünk?", "Elkészültél?", "Indulhatunk?". A francia példa esetében ez nem feltétlenül az indulás megkezdését jelenti, más cselekvés megkezdésére is utalhat. Az on y va? csak kérdő formájában tekinthető helyzethez kötött mondatnak. Sok helyzethez kötött mondat úgy jön létre, hogy egy kijelentő mondat kérdő formában hangzik el.

3.4. a szemantikai jelentésből egyáltalán nem következtethető ki a szituáció a Ça y est? típusú mondatoknál. E mondat magyar megfelelőjét a szituáció ismerete nélkül nagyon nehéz lenne megadni. Ezt a mondatot nagyon sok esetben használjuk, és éppen ez különbözteti meg a Ne quittez pas! típustól. A ça y est? szituációs jelentése szinte végtelen, szemantikai jelentése ugyanis szinte teljesen elhalványodott. Ennek a kérdőmondatnak legfeljebb olyan típusú jelentését lehetne megadni, amely valamely cselekvés befejezettségére, elvégzettségére utal.

3.5. A típusba sorolás legszélsőségebb esete a francia nyelvben igen gyakori Ça va vagy az Allez!, melyek magyar megfelelőjét még a szituáció ismeretében sem lehet mindig pontosan megadni, mivel szemantikai jelentésük szinte teljesen üres, ugyanakkor számtalan beszédhelyzetben használatosak. Az allez-nak mint helyzethez kötött mondatnak nincs sem egyes száma, sem tegező formája, illetve a tegező formát is az aller ige többes szám második személyű alakjával fejezzük ki.⁵

3.6. Külön említést érdemelnek azok a helyzethez kötött mondatok, amelyek mint szerkezetek agrammatikusak, adott beszédhelyzetekben mégis elfogadhatók. Egyes helyzethez kötött mondatok kizárólag agrammatikus formájukban fogadhatók el, mint helyzetnek megfelelő mondatok. Sok esetben az a helyzethez kötött mondat, amely grammatikailag helytelen, mást fog jelenteni, mint a helyessé kiegészített mondat. Jó példa erre egy, a francia televízióban elhangzott interjú, amelyben egy keleti országból érkezett disszidentet a riportert arról kérdezték, mi készítette

hazájának elhagyására. A három feltett kérdésre adott három válasznál jól megfigyelhető az agrammatikus és grammatikussá kiegészített mondat jelentéskülönbsége. Az első kérdés a következő volt. Az életszínvonal volt alacsony? A válasz: On peut pas se plaindre, agrammatikus mondat, amelynek a magyar megfelelője: "Nem panaszkodhatom". A második kérdés: Esetleg az készítette a disszidálásra, hogy az ország nagyon elszigetelt, nehézségek merülnek fel a nyugati irodalmi élet, a nyugati művészet megismerésével kapcsolatban? A válasz: On peut pas se plaindre, agrammatikus mondat, jelentése ugyanaz, mint az első válaszé. A harmadik kérdés: Hát akkor mi a gond? A válasz: On ne peut pas se plaindre, grammatikus mondat, melynek a magyar megfelelője: "Nem lehet/szabad panaszkodnom" (vö.: FÓNAGY 1982, 56).

4.1. A dolgotnak ebben a részében a helyzethez kötött mondatok parafrázálási lehetőségeit vizsgálom meg. A parafrázálás két szinten mehet végbe: a szemantikai érték, a Nennwert, vagyis a kód/ langue szintjén és a helyzetérték, a Platzwert, vagyis a parole/ helyzet szintjén. Úgy is mondhatjuk, hogy minden helyzethez kötött mondat kétféleképpen parafrázálható. Így például azt a felszólító mondatot, hogy Ne bougez pas! melynek szó szerinti magyar megfelelője: "Ne mozduljon!" az első szinten úgy lehetne parafrázálni, hogy 'ne mozduljon meg' (például amikor valakire fegyvert szegeznek), a második szinten pedig úgy, hogy: 'köszönöm, nagyon kedves, de igazán nem kell fáradnia'. (További példákat ld. FÓNAGY, 1978. 76). A francia mais je rêve! mondat, melynek magyar megfelelője: "Álmodom!" felkiáltó mondat, az első szinten úgy parafrázálható, hogy 'hypnagogikus, azaz félálombeli állapotban vagyok'. A második szinten ugyanez a mondat úgy parafrázálható, hogy: 'Ez lehetetlen, nem hiszek a szememnek!' A helyzethez kötött mondatok tehát duplán kétértékűek (bivalensek). A tényleges jelentés (sens actuel) és az elvont jelentés (signification arbitraire) megkülönböztetése vegyül a - minden konkrét mondatnál megtalálható - kettős szemantikai és pragmatikai aspektussal, és nemcsak vegyül, de ezek hatnak is egymásra, fedik egymást. A pragmatikai elemzés csak a szemantikai információ teljes eltűnésekor helyettesítheti a szemantikai jelentést.

Mindezekre jó példák azok a kérdések, melyeket általában felnőttek szoktak gyerekeknek feltenni, pl: - A qui est ce joli petit nez? amelynek a magyar megfelelője: "Kié ez a szép kis orrocska"? A pragmatikai jelleg/vonás megelőzi a szemantikai aspektust. Ez a kettős elemzés adja meg a teljes jelentését a Je suis trop faible avec vous mondatnak, melynek magyar jelentése: "Túlságosan rossz vagyok magához", és amelynek a szemantikai elemzését olyan szemantikai vonásokkal kell kiegészíteni, mint kedveskedés, bizalom valakiben, azért, hogy a mondat teljes értelme ne válhasson félreérthetővé. A jelentés maga nem zárna ki olyan ellentétes pragmatikai jegyeket, mint például csalódás, harag, neheztelés.

4.2. A parafrázálási lehetőséggel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a helyzethez kötött megnyilatkozásokat kettős kódolás eredményének kell tekintenünk. A létrehozott "absztrakt" mondatok egy második fázisban aktualizálódnak, s ebben a fázisban a módosító, "torzító" transzformációs szabályok egy sui generis kódot képviselnek, a torzító szabályok elsajátítása párhuzamosan halad a közvetlen nyelvi szabályok elsajátításával. Eleinte a gyerekek tévedésbe esnek ezáltal, hogy szó szerint veszik a tréfálkozást vagy a metaforikus kifejezéseket. "A gyerek még nem ismeri eléggé saját környezetét, a felnőttek világát, nem látja, hogy eleve lehetetlen, amit mondanak neki. Nem tanulta még meg, hogyan lehet őszintén hazudni, hogyan lehet feketét mondani úgy, hogy az fehéret jelentsen. A viccelést, a közvetett közlést is el kell sajátítani, akárcsak az igeragozást. Könnyebb is, nehezebb is annál." (FÓNAGY 1970. 18) Tehát a gyerek számára hasonlíthatatlanul nagyobb súlya van a szónak. Komolyan veszi a nyelvi jeleket. Például a gyerekek számára nem mulatságos a házmesterné, vagy a kalauznő tréfája: "levágom a lábadd"; "elvisz az ószeres"; "kilyukasztom a nyelved", mert nem tudja, hogy tréfáról van szó, tehát a parafrázálásnak csak az-első szintjére képes eljutni.

5.1. Az alábbiakban a helyzethez kötött mondatokkal kapcsolatos szemantikai problémákkal, elsősorban a szinonimitás és homonimitás jelenségével foglalkozom. Ezt a két nyelvi jelenséget most új, más szemszögből próbálom megközelíteni, azt

vizsgálva, mi az, ami ezt a két fogalmat a "helyzetmondatokhoz" fűzi.

5.2. A szinonimiában ugyanaz az alany ugyanabban a helyzetben más módon fejezi ki ugyanazt. Tehát a szinonim mondatoknak egy szituációs és két vagy több szemantikai jelentésük van. A helyzethez kötött mondatok esetében ez ugyanígy van, a különbség mindössze annyi, hogy az ilyen mondatok szinonimái maguk is helyzethez kötött mondatok. FÓNAGY IVÁN írja le azt az esetet (Vö.: FÓNAGY, 1982. 51), amikor két barát - akik húsz évvel ezelőtt valamin összevesztek - véletlenül találkozik a kávéházban. Egyikük sem emlékszik az összeveszés okára, s ezt a következő szinonim mondatokkal hozzák egymás tudomására: - Alors là, aucune idée! - mondja az egyik - melynek magyar megfelelője kb. ez lehetne: "Na nézd csak, semmi nem jut az eszembe!" mire a másik: - Ah ça alors, va savoir! melyet nagyjából így adhatnánk vissza magyarul: "Ejnye no, mondjad már!" Azonban a mindennapi élet beszédhelyzetekben is nap mint nap számos olyan mondat hangzik el, amely egyben helyzethez köthető szinonim mondat. Vásárlásnál például az áru értéke után érdeklődve többféle mondat is elhangozhat. Így a "Mennyibe kerül az alma?", "Mennyi az alma ára?", "Mennyi az alma kilója"? A piacon még ilyen mondat is elhangozhat: "Hogy adja az almát?", "Hogy az alma?". A felsorolt szinonim mondatok közül a "Hogy az alma?" az, ami a helyzethez kötött mondatokra jellemző legtöbb jegyet tartalmazza.

5.3. A helyzethez kötött mondatok abban is különböznek az adott nyelv többi mondatától, hogy a helyzethez kötött mondatokban a szavak nem cserélhetők fel szinonimákkal. Abban a köszönésben, hogy "Jó napot kívánok", a kívánok ige nem cserélhető fel az óhajtok, szeretnék, akarok igékkel, míg a kód szintjén ennek a felcserélésnek nincs elvi akadály, vagyis a kívánni, óhajtani, szeretni stb. igék sokkal több kontextusban hozhatók egymással szinonim viszonyba.

5.4. A homonim-mondatoknak egy szemantikai és két vagy több szituációs jelentésük van. A helyzethez kötött mondatokkal kapcsolatos homonímia problémáját példákön keresztül próbálom megvizsgálni. Annak a francia mondatnak, hogy: Qu'est-ce que tu me racontes? (magyar megfelelője: Mit mesélsz nekem?) két

szituációs jelentése van. Az egyik, amikor a gyerek megkérdezi este az édesanyjától, hogy az mit fog neki mesélni, a másik annak a mondatnak lehetne a szinonimája, hogy: 'egy szavadat sem hiszem'. Az a francia mondat, hogy: C' est déjã ça helyzethez kötött homonim mondat, melynek a magyar jelentése kb. "Ez már az"; két szituációs jelentéssel bír a következő példában: 1. A tévészerelő, miután megjavította a televíziót, megnézi a képet és ezt mondja: C' est déjã ça. Ennek a magyar megfelelője nagyjából az a mondat lehetne, hogy: 'Kezd alakulni'. 2. Az apuka a következőt mondja fiának, aki habozik feleségül venni a neki felajánlott, kissé púpos lányt: Tu ne risqueras pas d'être cocu. C' est déjã ça. Ez magyarul kb. így adható vissza: "Legalább nem kell félned attól, hogy felszarvaznak. 'Ez is valami'".

6.1. Végül szólnunk kell még néhány szót az ún.

performatív mondatok és a helyzethez kötött mondatok közötti különbségekről. A kétféle mondatfajta bizonyos esetekben egybe is eshet, nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a performatív mondatok elemzése alapvetően más szempontok alapján történik, mint a helyzethez kötött mondatoké. "Austin elemzése filozófiai elemzés, nem pedig nyelvészeti" - írja egy, a performatív mondatok vizsgálatával foglalkozó bevezetés szerzője (LARREYA, 1979. 22). A beszédaktus-elmélet tehát teljesen más elméleti-módszertani-terminológiai keretet választ a megnyilatkozások osztályozására, mint az alapvetően a kommunikáció gyakorlata felől közelítő "helyzet"-elemzés.⁶

6.2. A helyzethez kötött mondatokkal kapcsolatban megállapíthatjuk, hogy szintaxisuk bizonyos értelemben "kötött" szintaxis, és ez a megállapítás - más értelemben ugyan - a performatív mondatok szintaxisára is érvényes.⁷ A helyzethez kötött mondatok szemantikája épp ilyen "kötöttnek" mondható. Az ilyen mondatok jelentésének leírásához nem elegendő, sőt sok esetben éppenséggel félrevezető, ha a benne szereplő szavak lexikális (vagy az egész mondat szemantikai) jelentéséből indulunk ki. Az ilyen mondatok pontos "szituációs" jelentését

csak akkor tudnánk pontosan megadni, ha valamilyen módon pontosan le tudnánk írni egy kommunikációs helyzetet. Ez a leírás - amely sokkal összetettebb, mint ahogyan első pillanatban vélnék - azonban csak úgy lenne "teljes", ha tekintetbe vennénk a beszélők egymáshoz való viszonyát, a teljes előfeltevés-rendszert, a beszélők pillanatnyi érzelmi-pszichikai állapotát stb., tehát egy sor olyan tényezőt, amelyet formalizálni szinte lehetetlen, de még pontosan leírni is nagyon nehéz volna. Az ilyen mondatok jelentésének leírása, megtanulása csakis a sokoldalú parafrazálás segítségével, valamint bizonyos tipikus szituációkban elhangozható "tipikus" mondatok megfigyelésével és ezek összegyűjtésével képzelhető el. Egy ilyen gyűjtőmunka talán elvihet minket a jelentés fogalmának pontosabb megismeréséhez is.

Jegyzetek

1. Egy magyar nyelvű hivatalos levél befejezéseként például elég, ha csak annyit írunk: "Tisztelettel" (sok esetben még ez is felesleges). Egy francia nyelvű levél befejezése általában sokkal merevebb, körülményesebb, akár több soros is lehet. Egy példa. "Veillez agréer, monsieur, l'expression de mes sentiments les plus distingués" (szó szerint. "sziveskedjék fogadni, uram, legtiszteletteljesebb érzéseim kifejezését"). A két záróformula funkcióját tekintve teljesen egyenértékű.
2. A francia nyelvű szakirodalomban találkozhatunk az énoncé situationnel és a discours situationnel elnevezéssel is azon mondatok jelölésére, amelyek a többi mondatnál jobban kötődnek a kommunikációs helyzethez. A "situationnel" jelző használata azonban nem túl szerencsés, és több ok miatt is megtévesztő, hiszen egy bizonyos értelemben minden megnyilatkozás valamilyen konkrét szituációban hangzik el. Ezen túlmenően félreérthető magának a szituáció szónak a használata is (ld. erről GERMAIN, 1973 és GERMAIN, 1981. 188-198). Ezen okok miatt célszerűbbnek látszik, ha inkább FÓNAGY IVÁN terminusát, az énoncé lié ("kötött megnyilatkozás")-t használjuk, aki ilyen módon is szembeállítja a helyzethez jobban kötött mondatokat (kliséket, nyelvi sztereotípiákat stb.) a gyakorlatilag bármilyen beszédhelyzetben elhangozható ún. énoncés libres-ekkel, a szabad, "kötetlen" megnyilatkozásokkal. Az énoncé kifejezés használata (a phrase oppozíciójaként) a jelenség parole-jellegére utal; ld. erről részletesen GARY-PRIEUR, 1985. 45-56, a "Phrase et énoncé" c. fejezetet).

3. A "tipikus helyzet" kifejezést a szó hétköznapi értelmében kell értelmeznünk, hiszen nehéz volna pontosan meghatározni, mit nevezünk tipikus helyzetnek. "Az -- akár némileg hiányos -- kifejezésgyűjtemények összeállítását az teszi lehetetlenné, hogy a tipikus szituációk száma meghatározhatatlan, vagyis a mindennapi kötetlen vagy hivatalos beszélgetésekben használt szabad mondatok szinte mindegyike kétértékű" (FÓNAGY, 1978. 76).
4. "A helyzethez kötött mondatokon keresztül alakul ki a tárgyias igék tárgyatlan használata a mai francia nyelvben. J'aime + Je l'aime: Connais pas + Je ne le connais pas stb." (FÓNAGY, 1976. 4). Részben ez az oka a mai francia írott és beszélt nyelv közötti eltéréseknek is.
5. Hogy ezt az ígét nem a paradigma szerint használjuk, azt az mutatja, hogy tegezõ alakban Va, viens! alakban kellene állnia, ami teljesen elfogadhatatlan, míg az Allez, viens!; Allez, venez! mondatok minden szemantikai furcsaságuk ellenére elfogadhatók és a megfelelő helyzetekben széles körben használatosak.
6. Bizonyos "bevezetõ" mondatformulák, mint Je parie que ("fogadok, hogy..."), Je regrette que ("Sajnálom, hogy..."), Je promets que ("Megígérem, hogy...") stb. elemezhetõk logikai, pragmatikai, filozófiai, nyelvészeti szempontok alapján is, csakúgy mint az "én önöket ezennel házastársakká nyilvánítom" vagy "Az ülést megnyitom" stb. típusú mondatok. Hangsúlyoznunk kell azonban a megközelítés különbségét!
7. A performatív mondatok szintaxisa olyan értelemben nevezhetõ "kötöttnek", hogy pl. tartalmazniuk kell a /+volition/ lexikális (szemantikai) jegyeket. Például egy ilyen mondat, hogy: Je déclare la séance ouverte ("Az ülést megnyitom") bizonyos feltételek teljesülése esetén performatív (illokuciós) mondatnak tekinthetõ. Azonban a Je déclare involontairement la séance ouverte ("Az ülést akaratlanul megnyitom") nehezen lenne elfogadható performatív mondatnak. A helyzethez kötött mondatoknál

hasonló értelemben beszélhetünk "kötött" szintaxisról: sok esetben egy grammatikussá "kiegészített" mondat megszűnik "helyzethez kötött" mondat lenni, egyes szavak kihagyása, felcserélése vagy betoldása akár értelmetlenné is teheti a mondatot. Például a Il faut le faire mint helyzethez kötött mondatnak a jelentése: 'Ezt csináld utána(m)!' Ez azonban csak ebben a formában, ilyen szintaxissal tekinthető helyzethez kötött mondatnak. Az il -fallait le faire vagy az il -faut le préparer stb. már nem tekinthetők (helyzethez) kötött mondatoknak.

- BOUACHA, ALLI: "Aiors" dans le discours pédagogique: épiphénomène ou trace d'opérations discursives?", Langue Française, 1981.50, p. 39-52.
- DUCKET, OSWALD: Dire et ne pas dire: Principes de sémantique linguistique. Hermann, Paris, 1972.
- DUCKET, OSWALD: Les mots du discours. Les Editions de Minuit, Paris, 1980.
- FÖNAGY IVÁN: "Viccel a báci". Magyar Nyelvőr, 1970/1., 16-43. old.
- FÖNAGY IVÁN: Hejlesztés és jelentés: Egy magyar-francia helyettesítési kapcsolatos elméleti kérdések. Kézirat, 1976.
- FÖNAGY IVÁN: "Nyelkek a nyelvben". Általános nyelvészeti tanulmányok - XVII. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1978. 61-105. old.
- FÖNAGY IVÁN: Situation et signification. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam, Philadelphia, 1982.
- GARY-PRÉEUR, MARIE-NOËLLE: De la grammaire à la linguistique. L'étude de la phrase. Armand Colin, Paris, 1985.
- GERMAIN, CLAUDE: La sémantique fonctionnelle. P.U.F., Paris, 1981.
- LARREYA, PAUL: Énoncés performatifs, présupposition, éléments de sémantique et de pragmatique. Fernand Nathan, Paris, 1979.
- RUMET, NICOLAS: La grammaire des insultes et autres études. Editions du Seuil, Paris, 1982.